

Congo: *quo vadis?*

Walter Zinzen (gewezen journalist TV-Nieuwsdienst)

Zijn de Congolezen niet in staat verkiezingen te organiseren? Er was toch afgesproken dat op 30 juni aanstaande – als de 45ste verjaardag van de onafhankelijkheid gevierd wordt – het Congolese volk zijn leiders zelf zou kunnen kiezen? En dit voor het eerst sinds die onafhankelijkheid? En iedereen weet toch dat het niet zal lukken?!

VEERTIG JAAR GELEDEN

Het geheugen is kort en de tijd om het grondig op te zoeken ontbreekt, maar de Congolezen hebben al bewezen wel degelijk verkiezingen te kunnen organiseren. Het is wel veertig jaar geleden, maar daarom niet minder waar. In 1965 werden in Congo vrije verkiezingen gehouden, die overtuigend werden gewonnen door de gewezen Katangese secessionist en toenmalig premier Moïse Tshombe. (Is dat misschien de reden waarom ze uit het collectieve geheugen zijn gewist?) Het jaar voordien was in Luluaburg de eerste echte grondwet geschreven, door Congolezen zelf opgesteld. Die moest de kaduuke 'Loi Fondamentale' vervangen, door de Belgen achtergelaten. (Het land kreeg toen voor het eerst de naam die door wijlen Kabila opnieuw werd opgevestigd: *Democratische Republiek Congo*.) Genoemde grondwet voorzag ook in presidentsverkiezingen die in 1966 hadden moeten plaatsvinden en waaraan Tshombe uiteraard in *pole position* zou vertrokken zijn. Maar een zekere Mobutu maakte op 24 november 1965 een einde aan alle democratische instituties. Het pas verkozen parlement werd naar huis gestuurd evenals de nog vigerende president Kasa Vubu. Mobutu liet een jonge jurist die hij in zijn regering had opge-

nomen een nieuwe grondwet schrijven: Etienne Tshisekedi, de man die nu, in 2005, zelf presidentskandidaat is. In plaats van een democratisch kwam er een 'presidentieel regime'. En toen was het inderdaad afgelopen met eerlijke en vrije verkiezingen. Maar pas dán.

Het merkwaardige is dat in het wonderlijke Congo de democratie tussen 1960 en 1965 min of meer is blijven functioneren. De moord op premier Lumumba, drie secessies, een gigantische rebellie en een halve staatsgreep ten spijt, waren heel wat verkozen assemblys, zowel op nationaal als op provinciaal niveau, aan het werk gebleven, zij het niet zonder hindernissen. Het nationale parlement werd vaak gesloten, maar nooit definitief. De door Tshombe georganiseerde verkiezingen verliepen zonder incidenten en met verwaarloosbare fraude. Alleen in het oosten, waar de rebellie van Simba's en Mulelisten nog niet was uitgewoed, werden op een aantal plaatsen geen stembureaus geopend.

OVEREENKOMST EN VERSCHIL

Een merkwaardige overeenkomst met de situatie van vandaag: ook nu heersen in delen van Oost-Congo terreur en wetteloosheid. Een andere overeenkomst is wellicht nog belangrijker: de hoofdrolspelers op de Congolese politieke scène in 1965 waren net zoals hun opvolgers veertig jaar later handlangers van buitenlandse intriganten. Mobutu was de man van de Amerikanen, Tshombe van de Fransen, Kasa Vubu van de Belgen. Maar alle drie hadden ze Belgische adviseurs en andere westerse landen als Groot-Brittannië, Israël en Canada bliezen eveneens duchtig

hun partijtje mee in de wedloop naar invloed, en dus naar grondstoffen, in het potentieel rijke en strategisch belangrijke Congo.

Maar er is ook een groot verschil met 1965: de buitenlandse intriganten van vandaag zijn hoofdzakelijk Afrikanen en geen 'neokoloniale imperialisten' meer. Hoewel die bij nader toezien toch ook niet helemaal verdwenen zijn. Sinds 2003 wordt Congo bestuurd - nu ja, bestuurd - door een overgangsregering die is samengesteld volgens de zogenaamde 1 + 4-formule: één president en vier vice-presidenten. Zij vertegenwoordigen in theorie de organisaties die sedert 1998 betrokken zijn in de oorlog die in Oost-Congo nog altijd voortwoedt, alle afspraken en akkoorden ten spijt. Zo is vice-president Azarias Ruberwa aangewezen door de 'rebellensbeweging' RCD-Goma. Maar iedereen weet dat de RCD een marionettenbeweging is, gestuurd door Rwanda. Zijn collega Jean-Pierre Bemba staat aan het hoofd van de MLC, een militia die een reputatie van barbaarsheid heeft verworven in de Evenaarsprovincie en in het Ituri-district. Maar iedereen weet dat de MLC een marionettenbeweging is, gestuurd door Oeganda. President Kabila zelf heeft zijn entrees in Zuid-Afrika, Angola en Zimbabwe. Dit alles betekent in klare taal dat de 'regering' in Kinshasa vrijwel niets kan beslissen zonder toestemming van Kigali, Kampala, Luanda, Tshwane (ex-Pretoria) en Harare. Het meest extravagante staaltje van buitenlandse inmenging werd vertoond in december vorig jaar. Minister van Defensie Ondekane, ooit de militaire leider van de RCD, werd toen de laan uitgestuurd. De Congolese pers wist snel te melden waarom. Ondekane had het aangedurfd openlijk kritiek te uiten op zijn voormalige bondgenoot Rwanda. Dit wekte de toorn op van president Kagame, die het ontslag eiste van Ondekane. En zo geschiedde.

RWANDEES GEPOOK

Erger is dat Rwanda ook het geweld in Oost-Congo, vooral in de twee Kivu-provincies, blijft oppoken. Officieel zijn er in Congo geen Rwandese troepen meer. Maar geen Congolees die dat gelooft. Eind vorig jaar dreigde Kagame ermee zijn leger opnieuw naar Congo te sturen omdat Kinshasa er maar niet in slaagde de Interahamwe op te pakken en te ontwapenen. ('Interahamwe' is de naam van de beruchte militia die in 1994 tienduizenden Rwandezers vermoordde tijdens de genocide. Na de machtsovername door Kagame zijn vele Interahamwe-leden naar Congo gevlucht.) Hij voegde er wel aan toe dat hij zijn dreiging niet had uitgevoerd. Toch braken als bij toeval tegelijkertijd gevechten uit op verscheidene plaatsen in Oost-Congo. Al evenzeer als bij toeval lagen die plaatsen in de buurt van belangrijke mijnconcessies. De officiële uitleg nadien luidde dat het om een "muitertij" ging. Gewezen RCD-militairen, die krachtens de vredesakkoorden in het nieuwe Congolese leger waren "geïntegreerd", waren om duistere redenen in opstand gekomen. Onbewijsbaar, maar overduidelijk was dat ze dit gedaan hadden op instructie van Kigali. Waarbij de Congolezen zich afvragen of die 'muiters' Congolese militairen waren, dan wel Rwandese in Congolese uniformen.

Op 31 maart maakte een Rwandese Hutu-groepering bekend aan de FDLR (Democratisch Front voor de Bevrijding van Rwanda) dat ze een einde maakte aan gewapende acties vanuit Congo op Rwandees grondgebied én dat de strijders naar Rwanda terugkeren om er vreedzaam deel te nemen aan het politieke leven. Maar of dat goed nieuws is voor Oost-Congo valt af te wachten. In tegenstelling tot wat de media daarover berichtten, zijn er in die FDLR maar heel

weinig Interahamwe te vinden. De meeste FDLR-leden zijn jonge mannen, die in de Congolese brousse zijn opgegroeid en dus helemaal niets met de genocide van 1994 te maken hebben.

Bovendien vallen de Hutu-milities die in de Kivu-provincies rondzwerven meer op door moorddadige terreur tegen de Congolese burgerbevolking dan door acties tegen het regime in Kigali. Of die echt naar Rwanda terug willen, zoals de FDLR heeft beslist, en of ze daar dan welkom zijn, is een open vraag. En zelfs als dat gebeurt, valt voor Kagame hooguit een *excuus* weg om nog in Congo tussen te komen.

MIJN EN DIJN...

De werkelijkheid is dat tot op de huidige dag hele gebieden in Oost-Congo aan de controle van de regering in Kinshasa ontsnappen. In de grenssteden Bukavu en Goma bijvoorbeeld heeft de Congolese regering niets te vertellen. Beide steden staan al sinds 1996 onder Rwandese voogdij. Het eventuele vertrek van de Hutu-rebellen zal daar niets aan veranderen omdat het Kagame helemaal niet om die rebellen te doen is, maar om de Congolese grondstoffen. Vier jaar lang heeft het Rwandese regeringsleger de Kivu-provincies bezet. Het had toen alle gelegenheid de Interahamwe zelf op te sporen. Maar dat is niet gebeurd. De Rwandese soldaten trokken met een grote boog om de Interahamwekampen heen om controle uit te oefenen op de werkzaamheden in de talrijke artisanale mijnen, waar ondermeer coltan en goud wordt opgedolven. Sterker, volgens betrouwbare bronnen werken het Rwandese leger en de 'Hutu-rebellen' zelfs samen bij de exploitatie van die mijnen. Nog sterker, diezelfde bronnen bevestigen dat heel wat Hutu-rebel-

len - onder hen ook heel wat Interahamwe - al lang naar Rwanda zijn teruggekeerd, daar dienst hebben genomen in het leger van Kagame en vervolgens teruggestuurd zijn naar Congo.

Het is dan ook zonneklaar en trouwens door Kagame zelf bevestigd: Rwanda zal zich nooit uit Kivu terugtrekken. Niet alleen zijn de Congolese ertsen een onvervangbare bron van inkomsten voor zowel de officiële als heel wat particuliere Rwandese portemonnees, Rwanda heeft elf jaar na de genocide alweer te kampen met overbevolking en zoekt dus naar nieuwe vestigingsplaatsen. Kivu is daarvoor al sinds mensenheugenis een natuurlijk toevluchtsoord. (Vele RCD-militairen zijn trouwens afstammelingen van Rwandese Tutsi-immigranten. Vandaar de verwarring met de 'echte' Rwandezers.) De vraag is alleen of dat op gewelddadige manier moet gebeuren en ten koste van zoveel menselijk leed.

De oorlog in Oost-Congo heeft zoals bekend naar schatting drie miljoen mensenlevens geëist. Bovendien werd onschatbare schade aangericht aan boerderijen van arme mensen, lokale schooltjes en gezondheidscentra. Duizenden vrouwen zijn voor het leven getraumatiseerd door beestachtige groepsverkrachtingen. Voeg daarbij de schaamteloze plundering van de grondstoffen en je vraagt je af waarom Kagame nog op zoveel krediet kan rekenen bij Belgen, Amerikanen, Canadezen, Britten en de internationale donoren. Via deze omweg komen de intriganten van de jaren '60 toch weer om het hoekje kijken.

VREDESPROCES

De Belgische regering en met name de minister van Buitenlandse Zaken verdienen krediet omdat ze het vredesproces in Congo onder-

steunen. Maar dit laatste zal nooit kunnen slagen als niet eerst Rwanda ertoe gebracht wordt zijn aanwezigheid in Kivu écht terug te draaien. Als Kagame er niet van overtuigd wordt dat hij méér te winnen heeft bij een duurzame vrede in Congo dan bij het laten aanslepen van een eindeloos conflict met nog meer geweld, nog meer terreur en nog meer slachtoffers. Daarvoor moet Kagame niet geloofd en geprezen worden, maar onder druk gezet. Op de enige manier waarvoor hij gevoelig is: door het dichtdraaien van alle geldkranen, ook de Belgische, die Rwanda overstelpen met kredieten allerhande.

En later, als de Congolese verkiezingen eenmaal achter de rug zijn en een democratische regering de macht uitoefent over het hele Congolese grondgebied, dan moet, zonder aanzien des persoons, uitgezocht worden wie verantwoordelijk zijn voor de gruwelen in Congo.

De plaats van zowel de uitvoerders als de opdrachtgevers, tot welke nationaliteit ze ook behoren, is op de beklagdenbank van het Internationale Strafhof. Want zoals Rwanda zelf al bewezen heeft: verzoening en straffeloosheid gaan niet samen.

Het is niet verboden af en toe te dromen.

Voor wie zich graag verder wil verdiepen in de Congolese historiek en problematiek, leze van dezelfde auteur: *Kisangani. Verloren stad*. Uitgegeven bij Van Halewyck (Leuven), 2004.